

Gondolatok Botos Balázs: Az iparpolitika metamorfózisa című könyvéről

Thoughts on 'The Metamorphosis of Industrial policy' by Balázs Botos

A könyv szerzője Dr. Botos Balázs a Nemzetgazdasági Minisztérium külgazdaságért felelős helyettes államtitkára, ez év augusztusától a Magyar Köztársaság ciprusi nagykövete, korábban a Zsigmond Király Főiskola Gazdaság és Vezetéstudományi Intézetének vezető helyettese. Számos szakmai publikáció és négy szakkönyv szerzője. Kutatási területe már régóta az iparpolitikára fókuszál, így nem meglepő, hogy legújabb, „Az iparpolitika metamorfózisa” című könyve is ezt helyezi középpontba. A tanulmány a gazdasági struktúrák fejlesztésének politikájával foglalkozik. A szerző arra keresi tanulmányában a választ, hogy létezik-e olyan iparpolitikai működésmód, mely maximalizálja a gazdasági növekedést, és a lehető legjobban mérsékli a beavatkozások káros hatásait. A szerző nem egy konkrét iparpolitikát fogalmaz meg, hanem a folyamatok metamorfózisát – átalakulását – vizsgálja művében.

The book author is Balázs Botos Dr., deputy state secretary for foreign economic relations of the Ministry of National Economy, since August he is ambassador to Cyprus. His former position was deputy principal of the Institute of Business and Management of King Sigismund College. Author of numerous publications and four books. His field of research has long been industrial policy therefore it is not surprising that his latest book 'The metamorphosis of industrial policy' also focuses on this issue.

The study addresses the policy for development of economic structures. The author examines whether there is an operation mode of industrial policy that maximizes economic growth and minimizes the negative effects of interventions to the highest possible extent.

The author does not outline a specific industrial policy but examines the metamorphosis – (change) of policy processes.

A könyv szerzője Dr. Botos Balázs számos szakmai publikáció és négy szakkönyv szerzője. Kutatási területe már régóta az iparpolitikára fókuszál, így nem meglepő, hogy legújabb, „Az iparpolitika metamorfózisa” című könyve is ezt a területet helyezi közép-

pontba. A tanulmány a gazdasági struktúrák fejlesztésének politikájával foglalkozik. A szerző arra keresi tanulmányában a választ, hogy létezik-e olyan iparpolitikai működésmód, mely maximalizálja a gazdasági növekedést, és a lehető legjobban mérsékli a beavatkozások káros hatásait. A szerző nem egy konkrét iparpolitikát fogalmaz meg, hanem a folyamatok metamorfózisát – átalakulását – vizsgálja művében.

A tanulmány három fő fejezetet tartalmaz.

1. Elméleti alapvetés

Az első fejezet átfogó elméleti kitekintést ad, mind az alapfogalmak mind az egyes érintett területek tisztázására sort kerít a szerző. Meghatározásra kerül az iparpolitika fogalma, bemutatja szerepét a gazdasági fejlődésben. Az ipart olyan rendszeresen végzett szakmai tevékenységnek tekintti, amelyből piacképes termék vagy szolgáltatás keletkezik. Az ipar és az azt övező különféle tevékenységek jellemzője az állandó változás, melyet a globalizáció felpörgése egyre csak gyorsít, ezért szerepe különösen hangsúlyos az egyes nemzetgazdaságok esetében. Az ipari foglalkoztatottak aránya és az adott ország fejlettségi szintje között szoros az összefüggés. A gazdasági növekedés húzómotorját a fejlett országok többségében a válság óta nem a szolgáltató szektor bővülése, hanem az ipari termelés felfutása adja. A fejezeten belül bemutatásra kerülnek az iparpolitika fajtái és céljai szektoriális és horizontális megközelítésben.

A gazdaságpolitikán belül az ipar- és a versenypolitika látszólag egymástól távol álló területek, de annak szerves részét képezik. A két részpolitika ugyan eltérő területeket szolgál, de számos kapcsolódási pontjuk van, ami miatt a szerző részletesen elemzi mindkettőt. Az export teljesítményének növeléséhez a megfelelő iparpolitika mellett elengedhetetlen a kereskedelempolitika ipar- és piacvédelmi funkciója is. Az iparpolitika, iparvédelem, piacvédelem című rész taglalja az ezzel kapcsolatos összefüggéseket, valamint protekcionizmus, a patriotizmus gazdasági értelemben vett értelmezéseit, összefüggéseit is részletesen ismerteti. Az utolsó alfejezetében pedig arra kap választ az olvasó, hogy mekkora legyen az állam szerepe a globális piacgazdaságban, bízhatunk-e a piac önszabályozó képességében vagy szükség van az államra, mint ellenőrző szervre.

2. Nemzetközi kitekintés: sikerek és kudarcok

A második fejezet az iparpolitikával kapcsolatos nemzetközi kitekintést foglalja magába. A szerző a tapasztalatokat a meghatározó példák összefoglalásán keresztül ismerteti. A fejezet részletességét jól szemlélteti, hogy a 16. századból is hoz fel példát, miután az iparpolitikának évszázadokra visszanyúló hagyománya van. A vizsgálat célja megállapítani, hogy az egyes iparpolitikai törekvések milyen gazdaságpolitika mellett, milyen eszközök alkalmazásával működtek. A fejezet az iparpolitika újkori bölcsőjének

számító Japánnal kezdődik, a II. világháborút követő évtizedek bemutatásával, elemzésével. A szigetország iparpolitikájának fejlődését több szakaszra bontja a szerző, ahol a fő vizsgálati szempontokat az iparpolitika célkitűzései és a kormányzati szerepvállalása adta. Az elért sikerekben jelentős szerepe volt az alkalmazott eszköztár sokrétűségének és az iparpolitikát működtető intézményi bázisnak. Fontos szerepet játszottak a fennülésben, a kitűzött célok elérésében azok a pénzügyi intézmények, amelyek később a világ számos országában példaként szolgáltak. A strukturapolitikai döntések a japán iparpolitikában is fontos szerepet játszottak, számos program és koncepció segítette a célok elérését. A strukturális illeszkedés Japánban is kétoldalú folyamat lényege, hogy a kormányzat által kiválasztott iparágakat komparatív előnyökhöz igyekszik juttatni a világkereskedelemben, valamint a lehető legjobban próbálja támogatni a kevésbé hatékony iparágak visszafejlesztését. A japán iparpolitikák sikere abban rejlett, hogy folyamatos és érdemi párbeszéd volt a kormányzat és az üzleti szféra között, a kormány a meggyőzésre helyezte a hangsúlyt, ami miatt az üzleti szektor bizalommal volt a kormányzat iránt. Felismerték, hogy az iparpolitikának – szemben a gazdaságpolitikával – mikro ökonomiai és a vállalkozások oldaláról egyaránt közelítenie kell a felmerült problémák megoldását.

A sikeres japán iparpolitika sok országot a felállított példa követésére inspirált, problémát jelentett viszont, hogy sokan nem mérték fel az eltérő környezeti, mentalitásbeli és fejlettségi különbségeket, ami sok esetben tette sikertelenné a próbálkozásokat. A szerző a következő, „Exportorientált iparpolitikák: az ASEAN-országok” című alfejezetben a délkelet-ázsiai országokra fókuszál, az esetükben alkalmazott iparpolitikákat vizsgálja. Megállapítást nyer, hogy az ösztönzés hatékonyabb eszköz, mint a protekció. Azok az iparágak, amelyek támogatást kapnak, nagy valószínűséggel életképeesebbek lesznek, mint amelyeket a protekcionizmus véd. A régióban Szingapúr eredményei a legjobbak, esetükben a kormányzati intervenciók szorosan kapcsolódnak a piaci törekvésekhez és igen sikeresnek bizonyultak. Szingapúrtól eltekintve az ASEAN-országok ipari export növekedési üteme jelentősen elmaradt az újonnan iparosodott észak-kelet-ázsiai országokétól, de ennek ellenére az ipari növekedéshez az exportpiacok jelentősen hozzájárultak. A korábbi egyoldalú függőség a hazai piacoktól jelentősen mérséklődött.

A következő alfejezet az „Útkeresés az Egyesült Államokban” címet viseli. Az amerikai GDP 90%-át a nem-feldolgozóipari szektorok adják. A gazdaságot már a 80-as évektől egyértelműen a szolgáltatások dominanciája jellemezte, a hagyományos értelemben vett ipar súlya egyre csökkent. Az ipar jövőjével, az iparpolitikai feladataival, lehetőségeivel kapcsolatos vitákban leggyakrabban a termelékenység, a foglalkoztatottság és a versenyképesség összefüggései voltak napirenden. Az elmúlt évek pénzügyi és gazdasági válsága kapcsán ismét előtérbe kerültek az Egyesült Államokban az iparpolitikával kapcsolatos viták. A 80-as évek elején erőteljesen foglalkoztak a döntéshozók a témával, de az évek múlásával, ahogy javult az amerikai gazdaság versenyképessége egyre jobban háttérbe szorultak az iparpolitikai kérdések. A kiforrott irány hiánya a 90-es évek elején került ismét előtérbe, a 92-es elnökválasztási kampány során merült fel a kérdés,

hogy szüksége van-e Amerikának iparpolitikára, és ha igen, akkor milyenre. A jelenleg regnáló Obama adminisztráció első iparpolitikával szoros összefüggésben lévő döntése a szakadék szélére került autóipar megsegítése volt. Az alkalmazkodás az új kihívásokhoz lehet a jelenlegi amerikai iparpolitika fő célkitűzése, az ipar gondjainak megoldása a gazdaságpolitika egyik fajsúlyos feladata.

Meglehetősen bő terjedelemben foglalkozik a könyv az európai iparpolitikával. Az integráció előtti Nyugat-Európa igen sokszínű iparpolitikájából több példát is bemutat a szerző, van köztük iparpolitika párti és iparpolitika ellenes is, a finn modellre külön figyelmet fordít. A nyugat-európai iparpolitikai törekvések a 70-es 80-as években nem korlátozódtak csupán a válságban lévő ágazatokra, hanem a közös iparpolitika komoly sikert ért a csúcstechnológiákat képviselő ágazatokban. Több ország – köztük természetesen Franciaországl és az NSZK – iparpolitikai törekvései, eredményei is bemutatásra kerülnek. A nyugat-német iparpolitikának kulcs tényezője az antitröszt törvény volt, ami minden európai országnál jobban próbálta biztosítani a verseny elsőbbségét. Franciaországban pedig nagy hagyományai vannak a gazdaság erőteljes állami befolyásolásának. A 70-es, 80-as évektől jóval hangsúlyosabb szerepet kapott az iparpolitika összehangolása, ami fokozta a gazdaságpolitikában való nélkülözhetetlenségét. Európában a gazdaság- és iparpolitikai célok sehol sem szolgáltak olyan mértékű hatalmi törekvéseket, mint Franciaországban. Finnország a 90-es évek elején új alapokra helyezte iparpolitikáját, a tudás- és technológia vezérelt tevékenységek irányába mozdult el, leépítve a tőke- és energiaigényes nyersanyagbázisú ipari struktúrát. Ez a váltás meglehetősen sikeresnek bizonyult, a finn modell három pillérét is bemutatja és elemzi a szerző az országról szóló alfejezetben. Az egyes országok példáinak ismertetése után az európai szintű, közös iparpolitika fejlődési fázisairól olvashatunk. Az öreg kontinensen 1990 mérföldkövet jelentett az iparpolitikai felfogásban. A különféle törekvések és eltérő gazdasági adottságok ellenére az iparpolitikával kapcsolatos közös fellépés elengedhetlenné vált. Az „Iparpolitika Maastrichttől Lisszabonig” címet viselő fejezet hangsúlyosan kezeli és ismerteti 90-től bekövetkező változásokat. A maastrichti egyezmény iparpolitikával kapcsolatos alapjait a Bangemann-jelentés adta. Az Európai Bizottság 1990 novemberében fogadta el az „Industrial Policy in an Open and Competitive Environment” című dokumentumot, mely a mai napig aktuálisnak tekinthető. Ennek alap gondolata az volt, hogy közösségi szintű iparpolitika által támogatni kell az európai ipart, de eközben nem sérülhet a nyitott és versenykorlátozások nélküli piacok prioritásának elve. A maastrichti szerződés aláírása pedig új fejezetet jelentett az iparpolitika európai történetében, először lettek meghatározva egy közösségi iparpolitika jogi szabályozási keretei. Általában a maastrichti szerződés és a 2000-ben elfogadott Lisszaboni Stratégiai közötti időszakot tekintik Európában az implicit iparpolitika korszakának. A Lisszaboni Stratégia legfontosabb célkitűzése a növekedésnek, a szociális kohézióknak és a környezetvédelmi felelősségvállalásnak az elérése, a lisszaboni elvek a gazdaság minden szektorára kiterjednek. A Stratégia nem iparpolitikát fogalmaz meg, de az EU jövőorientált iparpolitikája fontos részét képezheti a stratégiának ezért a fontosabb jellemzőit taglalja a szerző. Az Európai Unió folyamatos bővítése állandó alkalmazkodásra, és

ezáltal átalakulásra készítette a közös iparpolitikát. A 2008-ban Európát is elérő válság időszakában az Európai Bizottság felterjesztésére az Európai Tanács elfogadta az európai gazdaság fellendítésére vonatkozó tervet. A válság átmenetileg feledésbe merítette a célkitűzéseket és egyre több piac- és iparvédelmi intézkedés jelent meg. Az évtizedek óta nem látott krízis komoly károkat okozott a feldolgozó- és az építőiparban, a kormányzatok által meghozott fiskális intézkedések pedig kizárólag az autó- és építőipar helyzetén próbáltak meg javítani. Az európai iparnak a következő években fokoznia kell az alkalmazkodását az új követelményekhez. Az EU ennek érdekében egyre komolyabb erőfeszítéseket tesz a rövid távú válságkezelések és a hosszabb távú, növekedést megalapozó intézkedések összehangolására. A gazdasági mutatók és az ipar megítélése alapján pedig megállapítható, hogy a válságból az ipar jelentősen tudott profitálni, több ország gazdasági növekedésének húzómotorja lett.

A könyv mondanivalójának középpontjába ezt követően a közép-európai régió és Magyarország kerül. A 90-es évek elején a régióban egyedülálló átalakulás kezdődött gazdasági értelemben. Az évtizedekig uralkodó központi tervezésen alapuló gazdasági rendszer a piacgazdaság irányába mozdult el. A problémák valamennyi nemzetgazdasági területeken jelentkeztek, de az iparnak kellett a legsürgetőbb kihívásokkal szembenéznie. A könyv a régiókból Csehországot és Lengyelországot hozza fel példaként, iparpolitikájuk fájdalmas átalakulását mutatja be. Lengyelországban az iparpolitika kiállt a szektorspecifikus intézkedések mellett, míg cseh iparpolitikában a privatizáció mellett a külföldi működő tőke beáramlása volt meghatározó.

A második fejezet befejező része az iparvédelemről szól, különös tekintettel a válság-időszakban alkalmazott módszerekkel foglalkozik. A 2008-2009-es válság kapcsán ismét előtérbe került a protekcionizmus. A krízis első komoly áldozata az autóiipar lett, mely óriási életmentő tőkeinjekciót kapott. A pénzügyi szektorban bekövetkezett rossz döntés – hagyták a Lehman Brotherst csődbe jutni – nyomán a továbbgyűrűző hatások elkerülése érdekében az USA-ban 25 milliárd dolláros hitelsomagot kapott az autóiipar. A gazdasági helyzet gyors romlásával egyre szaporodtak azok az elképzelések, melyek protekcionista lépésekkel kívánták védeni hazai iparukat.

3. Iparpolitika Magyarországon: felzárkózási kísérletek

A könyv harmadik és egyben utolsó fejezete a magyar iparpolitikáról szól. Az ipar fejlődését lényegében az 1800-as évek első felétől kezdi, miután Kossuth Lajos volt az első jelentős magyar politikus, aki kiemelten foglalkozott az iparral, az ipari fejlődés első jelentős időszaka pedig a kiegyezés után kezdődött. Az alfejezet kiemelten foglalkozik a szocialista magyar iparral, melynek szerkezetében meghatározó volt a KGST tagságunk. Az iparfejlesztés politikája Kelet-Európa és a Szovjetunió piacát tekintette meghatározónak. A KGST piac egyik jelentős hátránya volt, hogy a gazdaságos értékesítési lehetőségek és a biztos piac miatt, a vállalatokat nem kényszerítette rá a műszaki fej-

lesztésre, a versenyképesség és a hatékonyság növelésére. Az ipar másik meghatározó jellemzője a kereskedelmi struktúra növekvő dualitása volt. Jelentős hátrányt okozott, hogy a strukturális feszültségeket a gazdaságpolitikuskok a szabályozás oldaláról próbálták enyhíteni, ami ugyan fenntartott a gazdaság, azon belül az ipar működőképességét, de jelentősen korlátozta azok fejlődését. A rendszerváltás hozta meg a magyar gazdaság és azon belül a magyar ipar gyökeres átalakulását. A kezdeti időszak drámai következményekkel járt a magyar ipar számára, jelentős mértékben csökkent az ipar súlya a nemzetgazdaságon belül.

A 1990-es évektől kezdődően a KGST piacokon jelentősen visszaesett az export, de ennél is nagyobb problémát jelentett, hogy a belső kereslet is drasztikusan csökkent. Az ipar gyors és mély strukturális alkalmazkodása elmaradt, nehezítette a helyzetet, hogy a 90-es évek környékén a monetáris gazdaságpolitikai szemlélet volt a meghatározó. A hazai iparpolitika szükségességét a többség támogatta, de kis túlzással minden szakember más területen akart állami beavatkozást elérni.

A fejezet részletesen áttekinti, hogy 1990 után mik voltak a legfontosabb iparpolitikai intézkedések, dokumentumok. A rendszerváltás utáni évek iparpolitikája a válságkezelésre irányult. A meghozott rövid távú intézkedések csak akkor bizonyulhattak sikeresnek, ha azok összhangban vannak a közép- és hosszú távú ipari stratégiával.

Az 1992. évi válságkezelő programmal együtt dolgozta ki az Ipari és Kereskedelmi Minisztérium a középtávú iparpolitikát, ami azt jelentette, hogy hosszú idő után először emelkedett hazánkban az iparpolitika kormányzati szintre. Az 1993. évi iparpolitika fő célja az ipar gyors és fenntartható növekedési pályára állítása volt, különös figyelem irányult a termelékenység növelésére. A KGST összeomlásával Magyarország fő kereskedelmi partnere az Európai Közösség lett. 1993-tól a várakozásokat felülmúló mértékben megindult az ipari termelés növekedése, valamint a makro- és világgazdasági folyamatokban is érdemi változások következtek be, amelyek szükségessé tették az iparpolitika felülvizsgálatát. A kormány 1995-ben meghirdetett gazdasági stabilizációs programját követően a szakminisztérium új középtávú iparpolitikai koncepcióval állt elő. Ez ugyancsak a feldolgozóipar területére koncentrált, középpontjában pedig a hazai ipari termelés versenyképességének felfuttatása állt. Az aktív iparpolitikát tartotta szükségesnek, ami feltételrendszerek javulása mellett modernizációt is segített. Ebben az időszakban az ipar stabilizálta helyzetét a nemzetgazdaságban, a külföldi működő tőke beáramlása jelentősen segítette a strukturális átalakulásokat és a modernizációt, valamint jelentősen nőtt az exportkitettség. Ugyanakkor lassan haladt előre az ipar termelékenységének felzárkózása a nyugat-európai szinthez. Az évtized második felére sikeresen lezajlott a piacgazdaságba való átmenet, az évtized végére pedig jelentősen javult a gazdaság teljesítménye. A gazdaságpolitika iránya a komparatív előnyök mind teljesebb körű kihasználása felé terelődött. Ennek következményeként került elfogadásra 2001-től 2006-ig terjedő időszakra vonatkozó középtávú gazdaságfejlesztési terv, mely a Széchenyi Terv nevet viselte. A Terv egy új gazdaságfejlődési modell kezdetét is jelentette, mely a szakképzett munkaerőre, az innovációra és a tőkebevonásra támaszko-

dott. Az innováció vezérelt gazdaságfejlesztési út iparpolitikai kontextusban pedig egy új, modern felfogást jelentett. 2002 közepétől azonban a választásokat követően felálló új kormány más gazdaságpolitikát és iparpolitikát álmodott meg. A gazdaságfejlesztésben az általános vállalkozásélénkítést az adókedvezmények, az adóterhek csökkentése vette át. A módosítások egy részére az EU csatlakozásra való felkészülés, másik részére a környező országokkal folytatott verseny miatt volt szükség. A Gazdasági és Környezetvédelmi Minisztérium megrendelésére a Kopint-Datorg Rt. 2004 elejére készítette el a 2010-ig szóló iparpolitikai tudományos háttéranyagát. A tanulmány célrendszere a magyar igények, feltételek mellett figyelembe vette azt, hogy a magyar iparpolitikának az EU csatlakozás után alkalmazkodnia kell az Unió célkitűzéseivel, valamint a Lisszaboni Stratégia elvárásaihoz. A tanulmányban szereplő adatok azt mutatják, hogy a kilencvenes évek közepétől a külföldi működő tőke egyre nagyobb részben volt jelen a hazai iparban, 2004-ben az ipar háromnegyede már külföldi tulajdonú vállalatok kezében volt. A Minisztérium felkérésére 2006-ben is készült egy komplex iparpolitikai koncepció, de a kormány végül nem hagyta jóvá a javaslatot, sorsa ugyanaz lett, mint a két évvel ezelőttinek. A magyar iparpolitika szempontjából a következő valamirevaló lépésre 2009-ig kellett várni, ekkor került kidolgozásra a húzóágazati akciótervek, amelyek a gyógyszeripar, a logisztika, a járműipar és az információtechnológia fejlesztéséről szóltak. Az akciótervek egyrészt rövid távú válságkezelési intézkedéseket, másrészt a hosszabb távú versenyképesség javítása érdekében végrehajtandó lépéseket tartalmazták. Ez az akcióterv a második Orbán-kormány megalakulásával háttérbe szorult, 2011-től az Új Széchenyi Terv hivatott segíteni a gazdasági- és iparpolitikai célok elérését.

A könyv utolsó alfejezetében Botos az iparpolitika jövőjére keresi a választ. Felértékelődik-e az iparpolitika jelentősége világviszonylatban, valamint egy új, korszerű iparpolitika alapvető célkitűzéseit, keretfeltételeit foglalja össze.

4. Összegzés

A 2008-ban kirobbant világgazdasági válság rámutatott arra, hogy a 90-es évektől a Washingtoni Konszenzusba foglalt 10 pontból álló gazdaságpolitikai iránymutatás felülvizsgálatra szorul. A Washingtoni Konszenzus és a Maastrichti Szerződés konvergenciakritériumai által meghatározott társadalmi és gazdasági berendezkedés egy új rendszer alapkövét jelentette a 90-es évek elején. Az adott rendszer hatalmi struktúrájának egyik fontos jellemzője, hogy az állami szerepvállalás folyamatos és jelentős visszaszorulását eredményezte. Ezzel szemben a pénz- és tőkepiacok egyre nagyobb függetlenséget élveztek – miközben az ipar jelentősége egyre jobban háttérbe szorult – és általánosan elfogadott nézet lett, hogy a piacok képesek szabályozni magukat. Az informatikai háttér dinamikus fejlődése is támogatta, hogy az egykor komoly állami kontroll alatt lévő reálgazdaságban egyre nagyobb szerepet kapjon a magántőke. Az új rendszerek terjedését egy szabályozott, világméretű reformfolyamatnak nevezték.

A 90-es évek közepétől egyre több aggasztó jel és jóslat látott napvilágot a gazdasági fellendülés tartósságával kapcsolatban, de az egyre magasabb hőfokon pörgő globalizáció miatt figyelmen kívül hagyták az intő jeleket. A komoly gazdasági összeomlás lehetőségét sokan vitatták, a kisebb, lokális válságok bekövetkezését már kevésbé. Az bizonyossággal kijelenthető, hogy a 2008-2009-es, elsősorban a túlburjázott pénzügyi rendszer drámai összeomlását hozó válság alapjaiban változtatja meg a globális integrációs folyamatokat és az alkalmazkodási követelményeket.

Botos megállapítása szerint a jövő iparpolitikájának egyik elengedhetetlen feltétele a vállalkozói szektor és a kormányzat között stratégiai együttműködés. Hasonlóan fontos lépés, hogy növelni kell a reálszféra és az ipar érdekérvényesítő befolyását a monetáris politika felé. Nem iparpolitikára, hanem iparpolitikai eszközrendszerre van szükség, amely lehetőséget biztosít a vállalatok versenyképességének javítására. A szerző véleménye szerint csak az integráló jellegű iparpolitika lehet működőképes, és az is csak ott lehet igazán hatékony, ahol az ország rendelkezik komparatív előnyökkel.

Az elmúlt évek világgazdasági folyamatai teljes mértékben alátámasztják a szerző azon megállapítását, hogy a válság következtében nagyobb figyelem irányul a valós, reálgazdasági folyamatok felé, hiszen az egészséges gazdasági növekedés elengedhetetlen része az ipar, mely jelenleg is a magyar gazdaság, de több fejlett ország egyetlen húzómotorja. A rendszerváltást követően a magyar ipar lényegében a semmivé lett, ezért napjaink „magyar iparának” döntő részét a külföldi működő tőke beruházások által létrejött gyárak alkotják. A jelenlegi kormányzat egyik fő célkitűzése ezen az aránytalanságon javítani és ezt a könyv mondanivalója és konklúziói is nagymértékben támogatják. Végezetül soraimat egy a könyvben is megtalálható Kossuth Lajos-i idézettel zárnám: **„Ipar nélkül a nemzet félkarú óriás”.**